



OSTRAVSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA ČESKÉ LITERATURY A LITERÁRNÍ VĚDY

Oponentský posudek habilitační práce

Mgr. Mariany Čechové, PhD.:

Ikonizácia pádu a vzostupu (v arcinaratívoch Popoluškinho typu)

1. Náročnosť zpracování řešené problematiky práce

Náročnosť zpracování zvoleného tématu a problémových okruhů jednotlivých kapitol spočívá v tom, že se autorka vrací k narativům o Popelce, v západní kultuře výrazně potentnímu příběhu, generačně oživanému, obměňovanému a různě aktualizovanému, přitom si je vědoma, že v rámci výzkumu zejména zahraničních badatelů byla narativům Popelčina typu věnována značná odborná pozornost. Rozdílnost přístupů se odráží nejen v odlišných koncepcích V.J. Proppa a Lévi-Strausse, ale také v dalších badatelských přístupech, které mnohdy překračují rámec samotného příběhu. Autorka si nicméně klade vysoký cíl, neboť chce najít a doložit to, co příběhy s různorodými kulturními kontexty nejen odlišuje, ale spíše spojuje a výsledně pak chce vytvořit sémiotický model, který by mohl být platný jako model světa se zřetelem na existenciální impakt. Dlužno dodat, že někdy jsou předpokládané hypotézy a kontexty badatelů verifikovatelné alespoň z hlediska elementární logiky, jindy jsou spíše vykonstruované (např. teorie anglického symbolisty Harolda Bayleye o Popelčiných sumerských, egyptských či indických „pretextech“). Navzdory tomu se dr. Čechová rozhodla materiálový výzkum arcinarativů/arcitextů znovu podstoupit a můžeme již nyní konstatovat, že jej posunula dále, a to jak v teoretické rovině, tak v rovině analyticko- interpretační a typologické. Její odbornou platformou ve výkladu zůstává literární věda a v jejím rámci tematologie, avšak přesněji vyjádřeno „arcitextuální tematologie“, která se rozvíjí v rámci výzkumu sémiotických studií Ústavu literárnej a umeleckejej komunikácie FF UKF v Nitře a stále



OSTRAVSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKÁ FAKULTA

více směřuje k estetice. Autorka si je plně vědoma, že se výzkum arcinarativů neodlišuje jen zvolenými terminologickými neologismy, ale především sémiotickými vhledy. Ve své habilitační práci zúročuje mnoholeté zkušenosti nabyté v týmu vedeném prof. Lúmírem Plesníkem a usiluje o vytvoření typologicky univerzálního tematického algoritmu, který by postihl příběh a postavení Popelky jako „osnovného tematického algoritmu“ se zohledněním existenciálně problémové situace hrdinky. Nechybí četné přesahy do oborů literárněvědných, uměnovědných a kulturotvorných; z neuměnovědných jmenujme např. kulturní antropologii, etnologii, folkloristiku, psychologii, filozofii, religionistiku. Imponuje ne-hierarchické uspořádání faktů, které tvořivě propojuje a dává do souvislostí zdánlivě neslučitelné postupy a jevy na úrovních intersémiotických, interkulturních a vývojově diachronních.

2. Posouzení úrovně zpracování práce

Odborná úroveň práce je vysoká, vyznačuje se terminologickou přesností a metodologickou promyšleností. Imponuje podoba vedeného výkladu, neboť se v něm bezpečně orientujeme již podle názvů jednotlivých kapitol. Habilitační práce zaujme svou rafinovanou kompozicí. Dovoluje uživateli, aby četl kapitoly v libovolném pořadí mimo první kapitolu s názvem Popoluška - typológia, která je výchozí a zmiňuje podstatné výsledky výzkumu zejména zahraničních folkloristů. V rámci sedmi kapitol se pak jedná vždy o ucelený výklad, přitom např. třetí kapitola o genealogii má přesah a vztahuje se výrazněji k první kapitole. Konstatuje se v ní, že Popelčin příběh (podle ATU typ 510A) představuje „arcinarativ“ s antropologicky univerzálním jádrem. Zvolený kompoziční postup habilitační práce dovoluje soustředit se na problematiku vcelku i jednotlivě, v blocích, z různých úhlů pohledu (nevynechává se ani jungovský archetyp), takže čtenář může začít tím, co ho nejvíce zajímá, není závislý na obsahu jiných kapitol. Autorka habilitační práce neopomíjí genderový aspekt, neboť podobný osud Popelky může sdílet také mužský hrdina. Pozoruhodný je aspekt etymologický, spojený s vysvětlením hrdinčina jména, neboť se v této kapitole mj. připomíná slovenská lidová



OSTRAVSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKÁ FAKULTA

pohádka o Popolvárovi a zmiňuje se slovenský výzkum reprezentovaný např. V. Gašparíkovou. Výklad epistemologický, mytologický a symbolický se vyznačuje četnými vzájemnými přesahy nebo průniky a předchází zvolna do finále. Autorka ovšem vědomě rezignuje na závěrečnou sumarizaci a nahrazuje ji vytvořeným modelem, který je uveden názvem „Popelka-algoritmus“. Nezříká se tím dialogu, jenž je spiritus agens kultury, neboť právě odlišné perspektivy a vědomě vedené diskurzy mohou pomoci proniknout do indikujících vztahů, avšak již nyní poodkrývá podloží, bez nichž by další a další varianty příběhu nevznikaly. Svou výkladovou intenci avizuje také zvoleným mottem: „Aký šedivý a únavný by bol svet bez tajomstiev“ (Ibn Síná).

Oceňuji jak autorčino teoretické východisko, opírající se o výsledky dosavadního bádání a materiálovou heuristiku, tak metodologickou důslednost, věcnost a srozumitelnost. Důkazem se mohou stát dvouslovné, někdy až lakonicky vyznívající názvy kapitol: „Popoluška - typológia“; „Popoluška - genderológia“; „Popoluška - genealógia“; „Popoluška - epistemológia“; „Popoluška - mytológia“; „Popoluška - symbolika; Popoluška – algoritmus“. Víme, že Popelčin příběh souvisí s univerzálním lidským pobytem ve světě, nese v sobě sémioticko-existenciální zkušenost. Dlužno říci, že v tak výstižném, srozumitelném a přitom fundovaném podání se dnes vyskytuje jen zcela sporadicky. Problematika je viděna jak v kontextu evropském, tak interkontinentálním, neboť nevynechává staroegyptskou bohyni Isis, sumerskou bohyni Itár, gnostickou Sofii nebo staročínskou Jie-sien, vyžaduje návraty k mýtům, pomáhá při pojmenovávání transkulturních příběhů.

3. Přínos a úroveň výsledků práce

Předložená habilitační práce představuje u nás dosud nejobsáhlejší a nejkomplexnější diskurs o narativech spojených s Popelčíným příběhem. Hledá se v ní a nalézá společné paradigma syžetově - motivické, které souvisí s vnější i vnitřní transfigurací hrdinky příběhu, neopomíjí spleť rhizon symbolu, reflexe, dialogu, který je mnohdy určující pro přístup interpreta.



OSTRAVSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Autorka svou anabázi pojmenovává výstižně jako „lkonizaci pádu a vzrůstu“; v ní zachycuje příběh jako drama o několika dějstvích. Přílehlavá forma psaní rozostřuje hranice mezi výzkumem a teorií, kterou zmiňuje a pojmoslovně uplatňuje, avšak nepovažuje je za dogmata, spíše představují stimulans k odhalení původních významů, event. k zrodu nových myšlenek. Výklad je otevřen dalším interpretačním možnostem a někdy vede dokonce k opačným eventualitám.

V habilitační práci je vynikajícím způsobem zachycen kontext teoretický, metodologicky probíhá s ohledem na kolaborativní výzkum pracoviště, kde habilitantka působí. V tak stručném a výstižném, srozumitelném a přitom fundovaném podání bývá výklad málokdy k dispozici. Nechybí proces poznávání s celou svou ontologickou pozicí, s rozdílnými úhly pohledů, z nichž se může zájemce o problematiku dívat a interpretovat text, formulovat vlastní stanoviska k invariantním strukturám, neboť si autorka musela sama určit, co považuje za stabilní komponenty – za syžetová schémata, dějové funkce postav, a co považuje za invariantní. Na jedné straně nás překvapuje, jak závažný charakter nabývá výzkumná kompetence badatelky a zvolená teoretická hutnost podání, na druhé straně je imponující, že se dovede podělit se svými pochybnostmi, avšak nadále se soustřeďuje na uzlové body. Výsledně mohou být vytvářeny algoritmy a konečně se nabízí zobrazení imaginárního kruhu, v němž se reflektují obecné mytologické „stavy ideální hojnosti“, fáze pádu, ztráty statusu, utrpení, proměny a obnova „stavu hojnosti“. Tematické algoritmy postihují typologicky a klasifikačně to, co by se deskripcí vyjadřovalo v epické šíři.

Tady se nabízejí otázky. Co převažovalo na počátku výzkumu? Byl to dialog vedený s dosavadním mezioborovým bádáním, nebo to byly vztahové relace k narativům Popelčina typu? Bylo vztahování poznamenáno karteziánským dualistickým uvažováním? Není pak dialog jen jinou formou vztahu a nikoliv prostředkem? Docházelo ve výzkumu k opomíjenému konceptu abdukce, který je pro interpretaci zcela nezbytný, ale představuje čtenářům i další „nástroje myšlení“? Myslíme tím zvláštní prolnutí prožitého ve vlastním výzkumu a uchopeného pomocí textů jiných autorů.



OSTRAVSKÁ UNIVERZITA
FILOZOFICKÁ FAKULTA

4. Posouzení formální stránky práce (jazyk, styl, struktura)

Čtenář je metodologicky bezpečně veden v intencích problematiky, kterou si autorka v příslušné kapitole zvolila, je včas informován o nadcházejících přístupech a pravidlech, které dodržuje. Výklad se vyznačuje systematičností, objektivizací a pregnantním přístupem pojmově- věcným. Pracuje se v něm s terminologií, která se v posledním desetiletí etablovala na základech rozsáhlého nitranského výzkumu a nabyla platnost především v širším paradigmatickém, event. epistemologickém kontextu. Oživuje se tak zájem o velké, stále se opakující příběhy lidstva, jak je známe ve světě. Prokazuje, že přes jistou metodologickou náročnost může být výklad veden živým stylem, sdělně a srozumitelně. Např. při identifikaci arcinarativu/arcipříběhu v rámci arcitextuální tematologie se uvádí řada konkrétních příkladů a klade se důraz na uměleckou komunikaci, konkrétně na téma arcinarativu/architextu zejména v těch zpracováních, která jsou čtenářsky dostupná a známá (viz oddíl Prameny: Afanasjev, Basile, Dobšinský, bratři Grimmové, Kulda, Němcová, Perrault ad.). Náročnost zpracování spatřuji rovněž v tom, že autorka novátorsky zkoumá sémiotické modely světa nejen v uvedených archinarativech/arcitextech, ale interpretuje je a typologicky rozlišuje způsobem použitelným u dalších příběhů. Plně zúročuje zkušenosti ze svých předcházejících výzkumů, jehož výstupem byla kolektivní monografie *Osnovné tematické algoritmy v slovesnom umení* (2016), edičně vypravené autorkou habilitační práce. Důkazem kvality předloženého odborného textu se stalo vydání habilitační práce v prestižním vydavatelství VEDA Slovenské akademie věd v Bratislavě. Z hlediska vědeckovýzkumné kvality považuji habilitační práci za významnou, psanou sdělně a srozumitelně.

Předloženou habilitační práci Mgr. Mariany Čechové, PhD., považuji za cenný vklad do vícera vědních oborů, nejen do literárněvědného výzkumu. Autorka Mgr. Mariana Čechová, PhD., je již nyní vnímána jako osobnost metodologicky napojená na progresivní trendy nitranské vědní školy, velmi dobře rozhleděná po teoretické vývojové problematice, s vytříbeným a bystrým úsudkem, ale především jako samostatná badatelka, která dovede cíleně a systémově



OSTRAVSKÁ UNIVERZITA
F I L O Z O F I C K Á F A K U L T A

analyzovat a kontextově reflektovat zvolenou problematiku a výsledky výzkumu přesvědčivě předávat.

Navrhuji udělit Mgr. Marianě Čechové, PhD., vědecko-pedagogický titul docent.

V Ostravě 29. května 2020

Prof. PhDr. Svatava Urbanová, CSc.